

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА
СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Захарченко А. М.

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Одеса
Астропринт
2024

УДК 327(56)(072)

З-380

Автор:

А. М. Захарченко, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рецензенти:

О. О. Волович, кандидат історичних наук, член редакційної ради журналу геополітичної аналітики «Бінтел», провідний експерт незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень «Борисфен Інтел»;

Ю. В. Узун, доктор політичних наук, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рекомендовано до друку вченою радою факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 5 від 29 грудня 2023 року)

Захарченко А. М.

З-380 Проблеми регіональної безпеки Близького та Середнього Сходу : методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / А. М. Захарченко. – Одеса : Астропринт, 2024. – 42 с.

Методичні вказівки розраховані на поглиблене вивчення тем навчальної дисципліни «Проблеми регіональної безпеки Близького та Середнього Сходу» здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та були розроблені відповідно до силябусу та робочої програми дисципліни. Основна мета вказівок – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем практичних занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 327(56)(072)

© Захарченко А. М., 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематика змістових модулів, завдання та література.....	6
Тематика практичних занять, завдання та література	21
Самостійна робота студентів.....	26
Питання до підсумкового контролю.....	31
Рекомендована література	33
Форми контролю і методи оцінювання	38

ВСТУП

Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Проблеми регіональної безпеки Близького та Середнього Сходу» призначені для допомоги здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», які навчаються в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова на Факультеті міжнародних відносин, політології та соціології.

Метою навчальної дисципліни «Проблеми регіональної безпеки Близького та Середнього Сходу» є формування у студентів цілісного та систематизованого знання про основні проблеми безпеки та вузли протиріч у регіоні Близького та Середнього Сходу.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

1. Здатність працювати в міжнародному контексті (ЗК 5).
2. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК 9).
3. Здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 13).
4. Здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі та на Європейському континенті, та місце в них України (СК 7).
5. Усвідомлення національних інтересів України на міжнародній арені (СК 8).

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

- знати та розуміти природу та динаміку міжнародної безпеки, розуміти особливості її забезпечення на глобальному, регіональному та національному рівні, знати природу та підходи до вирішення міжнародних та інтернаціоналізованих конфліктів (РН 2).
- знати принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав, взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені

національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень (РН 4).

- знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях (РН 6).

Програма навчальної дисципліни «Проблеми регіональної безпеки Близького та Середнього Сходу» складається із таких змістових модулів:

- 1. Змістовий модуль I: Арабо-ізраїльський конфлікт. Проблеми безпеки в зоні Перської затоки.**
- 2. Змістовий модуль II: Проблема ісламського фундаменталізму. «Арабська весна».**
- 3. Змістовий модуль III: Регіональні організації та глобальні актори в контексті проблем близькосхідної безпеки.**

На вивчення навчальної дисципліни «Проблеми регіональної безпеки Близького та Середнього Сходу» відводиться 90 годин, у тому числі: 20 – лекції, 10 – практичні заняття та 60 – самостійна робота, що становить 3 кредити ЄКТС.

ТЕМАТИКА ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ, ЗАВДАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ. ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ В ЗОНІ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

ТЕМА 1. Місце близькосхідного регіону в глобальній світовій політиці.

Регіон Близького та Середнього Сходу посідає особливе місце у міжнародних відносинах з огляду на його стратегічне, енергетичне, торгово-економічне та культурно-релігійне значення. Важливою ознакою регіону є його підвищена конфліктогенність. З огляду на кількість та комплексний характер регіональних вузлів нестабільності, вони становлять серйозну загрозу як для країн регіону, так і для міжнародної безпеки в цілому.

Проблеми безпеки Близького та Середнього Сходу можна умовно поділити на дві основні категорії: військові/традиційні (регіональні конфлікти, розповсюдження ЗМУ та ін.) та невійськові/структурні (демографічна, соціально-економічна та ін.). Сучасний етап розвитку близькосхідної системи регіональних відносин характеризується як збереженням низки довготривалих проблем (арабо-ізраїльський конфлікт, ісламський фундаменталізм), так і появою нових джерел нестабільності, зумовлених подіями «Арабської весни» 2011 р. (громадянські війни в Сирії, Лівії, Ємені тощо).

При аналізі регіональних процесів та безпекових проблем доцільним є використання системного підходу, що охоплює три рівня аналізу: локальний (країни регіону – арабські держави, Ізраїль, Туреччина, Іран та Афганістан); регіональний (регіональні організації та об'єднання – Ліга арабських держав, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки, Союз арабського Магрибу); глобальний (вплив світових акторів – США, ЄС, Китаю та РФ).

Близький та Середній Схід посідає важливе місце в системі українських зовнішньополітичних пріоритетів. Поглиблення економічного, енергетичного та стратегічного співробітництва з країнами регіону в умовах російської агресії набуває для України особливого значення.

Література

1. Захарченко А.М. Реконфігурація регіональних альянсів на Близькому та Середньому Сході після «Арабської весни». *Politicus*. 2022. № 1. С. 140-147.
2. Коппель О.А., Пархомчук А.Д. Геостратегічна трансформація Близького Сходу крізь призму інтересів України. *Регіональні студії*. 2019. № 17. С. 61-66.
3. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Мегатренди в близькосхідному регіоні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. № 143. С. 4-14.
4. Нагайчук В.І. Сучасна криза на Близькому Сході: геополітичний аспект. *Східний світ*. 2019. № 1 (102). С. 85-115.
5. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Близький Схід як простір глобальної невизначеності: виклики для України. *Східний світ*. 2020. № 3. С. 87-108.

Тема 2. Арабо-ізраїльський конфлікт.

Арабо-ізраїльський конфлікт впродовж багатьох десятиліть залишається однією з найбільш вибухонебезпечних серед близькосхідних «гарячих точок». У другій половині ХХ століття відбулось 5 арабо-ізраїльських війн: 1948-49 рр., 1956 р., 1967 р., 1973 р. та 1982 р. Під час «холодної війни» конфлікт перетворився на арену протистояння між СРСР та США. Кардинальні зміни у регіональному (війна у Перській затоці) та міжнародному (розпад біполярної системи) середовищі призвели до початку близькосхідного мирного процесу (БСМП) 1990-х рр., провідну роль у якому відігравали США.

У 1991 р. за посередництва адміністрації Дж. Буша-старшого була скликана Мадридська мирна конференція за участю усіх протиборчих сторін (Ізраїль, Організація визволення Палестини, Йорданія, Сирія, Ліван). У 1993 р. відбулось взаємне визнання між Ізраїлем та ОВП, що заклало початок «мирного процесу Осло». В рамках цього процесу, 13 вересня 1993 р. підписано «Декларацію принципів тимчасового палестинського самоврядування». У 1994 р. була утворена Палестинська Національна Адміністрація (ПНА). Того ж року Ізраїль та Йорданія уклали

повномасштабну мирну угоду. Конфлікт Ізраїлю з Сирією та Ліваном залишився неврегульованим. У 2006 р. між Ізраїлем та ліванською «Хизбаллою» відбувся збройний конфлікт.

Провал переговорів щодо повномасштабного палестинсько-ізраїльського врегулювання в рамках Кемп-Девідського саміту 2000 р. та початок «другої інтифади» ознаменували завершення «мирного процесу Осло». У 2006 р. палестинський «Ісламський рух опору» – ХАМАС – виграв вибори до Палестинської законодавчої ради. Після захоплення ХАМАСом влади в Секторі Гази, на палестинській території утворилось двовладдя. Ізраїль провів низку військових операцій проти ХАМАСу. У 2023 р. протистояння переросло у повномасштабну війну.

Проривом у сфері нормалізації арабо-ізраїльських відносин стали «Авраамські угоди» (мирні угоди Ізраїлю із ОАЕ, Бахрейном, Марокко та Суданом), досягнуті за посередництва адміністрації Д. Трампа у 2020 р.

Література

1. Захарченко А.М. Арабо-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі. Збірка статей. Одеса: Фенікс, 2009. 302 с.
2. Захарченко А.М., Александрюк В.В. «Авраамські угоди» та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 97-103.
3. Купрейчук В.Ю. Вплив лівансько-ізраїльської війни 2006 року на міжнародні відносини близькосхідного регіону. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 117(2). С. 48-54.
4. Моцак С., Токаренко І. Угоди Осло та саміт у Кемп-Девіді 2000 р.: спроба президента США Б. Клінтона та його адміністрації мирно врегулювати арабо-ізраїльський конфлікт у 1993-2001 рр. *Консенсус*. 2023. № 3. С. 61-69.
5. Guzansky Y., Feuer S.J. The Abraham Accords at One Year: Achievements, Challenges, and Recommendations for Israel. *The Institute for National Security Studies*. 2021. November 1. URL: <https://www.inss.org.il/publication/abraham-accords-one-year-insights/>

Тема 3. Проблеми регіональної стабільності в зоні Перської затоки та в Афганістані.

Субрегіональна система Перської затоки, що охоплює Іран, Ірак та арабські країни Аравійського півострова, сформувалась у 1970-80-х роках. Стратегічна важливість цього субрегіону зумовлена наявністю родовищ нафти (близько двох третин світового запасу), покладів природного газу (понад третина світових запасів), а також геостратегічним розташуванням. Складна етнічна та конфесійна природа зони Перської затоки зумовлює її підвищену конфліктогенність.

Тривалі суперечки з прикордонних питань, а також фундаментальні розбіжності політичного, національного і релігійного характеру призвели до війни між Іраком та Іраном (1980-1988 рр.). Наступною регіональною кризою стала агресія Іраку проти Кувейту 2 серпня 1990 р., яка згодом переросла у війну у Перській затоці за участю міжнародної коаліції на чолі з США. У 1990-ті роки щодо Іраку діяв режим міжнародних санкцій.

Події 11 вересня 2001 р. внесли кардинальні зміни до близькосхідної стратегії США. В травні 2003 р. США та Великобританія розпочали військову операцію в Іраку, що призвела до повалення режиму С. Хусейна та проголошення федеративної парламентської республіки, заснованої на консенсусі трьох основних етнорелігійних спільнот: арабів-шиїтів, арабів-сунітів та курдів.

У 1990-ті роки Афганістан перетворився на осередок ісламістського радикалізму. У 1996-2001 рр. радикальним угрупованням «Талібан» тут був заснований Ісламський Емірат Афганістан. На території країни базувались бойовики терористичної організації «Аль-Каїда». Після терактів 11 вересня 2001 р. США розпочали в Афганістані антитерористичну операцію. У 2021 р. Америка вивела звідти військовий контингент; у країні відновила влада «Талібану».

Література

1. Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 69-76.

2. Швед В.О. Арабські країни Перської затоки у системі геополітичних змін початку XXI ст. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. № 1(7). С. 73-87.
3. Стрільчук Л.В. Еволюція близькосхідної політики США щодо Іраку (90-ті роки XX - поч. XXI ст.) *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки*. 2013. № 21. С. 116-121.
4. Ніколаєв С. Огляд конфліктів між Іраном та Іраком. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 2. С. 97-107.
5. Мудрієвська І. Проблема безпеки країн Перської затоки: конфлікти на початку XXI століття. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2018. № 3. С. 67-75.

Тема 4. Курдська проблема: історія та сучасність.

Курди є найбільшим етносом світу (35-50 млн.), що не має власної держави. Їхня більша частина компактно проживає на території чотирьох близькосхідних країн: 20 млн. у Туреччині; 5,6 млн. в Іраку; 5,5 млн. в Ірані; 1,5 млн. в Сирії.

Політичною основою курдського руху в Туреччині є Робітничая партія Курдистану (РПК), що визнана урядом терористичною організацією. Головною причиною її утворення у 1978 р. стала політика культурної дискримінації курдів у Туреччині. Партія проголосила курс на створення незалежного Курдистану і у 1984 р. оголосила війну турецькому уряду. Військові дії тривали до 1999 р., коли керівництво РПК оголосило одностороннє припинення вогню. Під час конфлікту загинуло понад 40 тис. чол. У 2004 р. збройне протистояння відновилося, що спонукало турецьку армію до проведення декількох наземних операцій.

Курдський політичний рух в Іраку у другій половині XX ст. був представлений Демократичною Партією Курдистану (ДПК) та Патріотичним Союзом Курдистану (ПСК). С. Хусейн проводив щодо іракських курдів політику геноциду: впродовж 1987-1990 рр. було вбито понад 100 тис. курдів.

Після війни у Перській затоці курдські території на півночі країни де-факто отримали автономію. Конституція Іраку 2005 р. офіційно закріпила утворення Іракського Курдистану, що має статус широкої автономії.

Інший осередок курдської державності на початку XXI ст. виник у Сирії, що була охоплена громадянською війною. У 2016 р. курдські політичні партії проголосили про створення на сході та півночі країни Сирійського Курдистану (Рожави). Проти існування цієї фактичної автономії виступають Туреччина і режим Б. Асада.

Іран, як і сусідні країни, не зацікавлений у курдській державності. У 2004 р. тут була створена Партія вільного життя Курдистану (ПВЖК), яка виступає за політичні та культурні права курдського населення Ісламської Республіки. Партія є забороненою в Ірані.

Література

1. Арах Асо К. Взаємини Іракського Курдистану з Турецькою Республікою після 2003 р.: чинники стратегічного зближення та основні протиріччя. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. № 44. С. 57-63.
2. Голуб В. Становище курдської меншини на території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії наприкінці XX – на початку XXI ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Міжнародні відносини*. 2010. Вип. 2. С. 154-164.
3. Корчинський М.В. Двосторонні відносини Іракського Курдистану після завершення війни в Іраку (2003-2011 рр.). *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 108. С. 304-308.
4. Пашкевич М.С., Пашков В.О., Міщенко В.С. Курдське питання на Близькому Сході у XXI ст. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 173-178.
5. Серушт Н. Розвиток курдської національної свідомості в умовах збройного конфлікту у Сирії. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 114-119.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

ПРОБЛЕМА ІСЛАМСЬКОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ. «АРАБСЬКА ВЕСНА».

Тема 5. Проблема ісламського фундаменталізму та радикалізму.

Провідною в контексті сучасних проблем Близького Сходу є проблема ісламського фундаменталізму та радикалізму. Ісламський фундаменталізм спрямований на зміцнення віри в основні джерела ісламу, неухильне виконання норм Корану та законів шариату, запровадження традиційних мусульманських установлень як обов'язкових норм життя.

Серед чинників, що сприяють поширенню ідеології ісламського фундаменталізму, виділяють: соціально-економічний (бідність, відсталість, безробіття); політичний (панування авторитарних, репресивних режимів); ідеологічний (заповнення ідейно-політичного вакууму, що утворився після краху ідей арабського націоналізму та лівих ідеологій загалом); зовнішній чинник (протистояння вестернізації, модернізації та втручанням країн Заходу у справи мусульманських країн).

Ісламський фундаменталізм поділяють на поміркований та радикальний напрями. Прихильники останнього використовують для досягнення своїх цілей насильницькі засоби, включаючи політичний екстремізм та збройне насильство. Радикальні ісламістські угруповання, такі як ХАМАС, «Ісламський джихад», «Хизбалла», «Талібан», «Ісламська держава» та ін. грають провідну роль в регіональних конфліктах на Близькому та Середньому Сході.

Найстаріша ісламська фундаменталістська організація – «Брати-мусульмани» – була заснована Х. аль-Банною у Єгипті у 1928 р. Впродовж другої половини ХХ століття вона знаходилась в опозиції до світських режимів та заснувала свої філії в багатьох країнах Близького Сходу. Ліванська «Хизбалла» була утворена у 1982 р. з метою протистояння Ізраїлю та перетворення Лівану на шіїтську державу. В Лівані вона має статус політичної партії. Водночас, армія «Хизбалли», яку активно підтримує Іран, бере участь у низці регіональних конфліктів на боці Тегерану. Окреме місце серед зазначених угруповань належить «Ісламській державі», лідер якої Абу

Бакр Аль-Багдаді проголосив про створення халіфату у 2014 р. На піку своєї активності угруповання контролювало частину територій трьох близькосхідних країн – Сирії, Іраку та Лівії.

Література

1. Дзюбенко В.Д. Релігійний вимір діяльності ХАМАС та його значущість у розвитку арабо-ізраїльського конфлікту. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія*. 2019. Вип. 52. С. 83-99.
2. Захарченко А.М. «Хизбалла» в регіональних процесах на Близькому Сході після «Арабської весни». *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.)* Київ, 2021. С. 145-149.
3. Кореньков О.О. Політична стратегія й структура організації «Ісламська держава Іраку й Леванту». *Politicus*. 2017. № 1. С. 186-190.
4. Паламар А. Вплив релігії на політичну ситуацію в Єгипті у 2011–2013 рр.: «політичний іслам» та «ісламський фундаменталізм». *Грані*. 2021. № 1. С. 58-68.
5. Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. *Istituto per gli Studi di Politica Internazionale*. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf

Тема 6. Гонка озброєнь та проблема розповсюдження зброї масового ураження в регіоні.

За ключовими показниками милітаризації та військовими витратами країни регіону зберігають лідерство у світі. Особливо небезпечною є загроза поширення зброї масового ураження в регіоні. В умовах, коли деякі з близькосхідних держав володіють власним ядерним потенціалом (Ізраїль), або мають значний ресурс для проведення ядерних досліджень (Іран), вже багато років обговорюється ідея перетворення Близького Сходу на зону, вільну від ядерної зброї.

У другій половині ХХ століття принаймні сім держав Близького Сходу (Єгипет, Ірак, Алжир, Лівія, Сирія, Ізраїль та Іран) розвивали свої ядерні програми. На сьогодні Ізраїль є єдиною країною регіону, яка має в своєму арсеналі ядерну зброю. У своїй політиці Тель-Авів дотримується стратегії «ядерної непрозорості»: офіційно він не підтверджує, але й не спростовує наявність у себе ядерної зброї. Як держава Ізраїль не приєднався до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Іранська ядерна програма, що налічує декілька десятиліть, перетворилась на провідну проблему як регіональної, так і міжнародної безпеки. У 2015 р. представники Ірану, «групи шести» (Франція, Великобританія, Німеччина, США, Китай та Росія), а також Європейського Союзу оголосили про досягнення комплексної угоди щодо ядерної програми Ірану, яка отримала назву Спільний всеохоплюючий план дій (СВПД).

У 2018 році Сполучені Штати вийшли з СВПД й відновили щодо Ірану санкції найвищого рівня. З огляду на деструктивну політику Тегерану (розвиток ракетної програми; участь у регіональних конфліктах шляхом підтримки своїх «прокси»; фінансування радикальних ісламістських угруповань, таких «Хизбалла», ХАМАС і «Ісламський джихад») Іран був визнаний загрозою номер один для американських інтересів в регіоні. Така позиція відповідає інтересам важливих американських партнерів – Ізраїлю та Аравійських монархій. У відповідь Тегеран заявив, що більше не дотримуватиметься обмежень щодо ядерної угоди.

В умовах поглиблення військового співробітництва між Росією та Іраном, перспективи поновлення переговорів щодо іранської ядерної програми є малоімовірними. Така ситуація спонукає пошук іншими близькосхідними країнами адекватної відповіді, що значно збільшує потенціал нестабільності в регіоні.

Література

1. Завада Я. Формування ядерної програми Ірану з 1950-х років до президентства М. Ахмадінежада. *Вісник Львівського університету: Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. № 17. С. 155-160.

2. Завада Я.І. Ядерна програма Ірану в контексті ірано-ізраїльських відносин. *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 126. С. 487-491.
3. Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4. С. 38-45.
4. Кривчун Є.О. Геополітичний контекст розвитку ядерної програми Ісламської республіки Іран. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2014. Вип. 24(2). С. 225-331.
5. Сіновець П.А., Гергієва В. Еволюція політики США до ядерної програми Ірану у ХХІ столітті: від Буша до Трампа. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. № 144. С. 23-33.

Тема 7. «Арабська весна». Невійськові проблеми регіональної безпеки.

Близькосхідному регіону притаманна низка невійськових або структурних проблем безпеки, таких як проблема демократизації та політичної лібералізації, демографічна, соціально-економічна, водна, продовольча та ін. Вищезазначені проблеми не спричинені військовим (або силовим) фактором, втім, враховуючи їхній всеохоплюючий та довгостроковий характер, вони становлять значну небезпеку.

Загострення структурних проблем в країнах регіону стало основною причиною «Арабської весни» 2011 р. Авторитарний характер більшості арабських режимів, тотальна корупція, проблеми громадянського суспільства, відсутність багатопартійної системи та політичних свобод, помножені на затяжну економічну кризу та безробіття призвели до потужних масових протестів в арабських країнах. Революційні події в кожній окремій країні відрізнялись як за перебігом подій, так і за специфічними наслідками. Зміна влади в Тунісі та Єгипті пройшла у досить стислий термін. Події у Лівії, Сирії та Ємені згодом переросли у затяжні громадянські війни.

Внаслідок «Арабської весни» відбулась трансформація регіонального балансу сил, де на перші позиції вийшли такі країни як Туреччина. Іран та Саудівська Аравія. В регіоні активізувалась діяльність радикальних ісламістських рухів та недержавних акторів. Також, значно посилилась

конкуренція між Саудівської Аравію та Іраном як сунітським та шіїтським центрами впливу.

Література

1. Захарченко А.М. Реконфігурація регіональних альянсів на Близькому та Середньому Сході після «Арабської весни». *Політикус*. 2022. № 1. С. 140-147.
2. Кияниця Л.Л. Конфліктогенність міждержавних відносин на Близькому Сході після «Арабської весни»: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 1-2. С. 43-48.
3. Швед В.О. «Арабська весна» у контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 1. С. 109-123.
4. Краснюк І.В. Наслідки «Арабської весни» у політиці Близького Сходу. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. № 23(2). С. 148-154.
5. Смирнова К.Є. «Арабська весна»: вплив на політичні процеси в регіоні. *Політологічний вісник*. 2014. № 72. С. 444-454.
6. Frisch H. Rethinking the Arab Spring: Winners and Losers. *Middle East Quarterly*. 2021. № 2. Р. 42-50. URL: <https://www.meforum.org/middle-east-quarterly/pdfs/62397.pdf>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНІ АКТОРИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ БЕЗПЕКИ

Тема 8. Інтеграційні процеси на Близькому Сході та їхня роль у зміцненні регіональної безпеки.

Двома альтернативними концепціями інтеграції арабо-мусульманського світу є панарабізм та панісламізм. Практичним втіленням ідеології панарабізму є Ліга арабських держав (ЛАД) – регіональна

організація, створена в 1945 році для координації з політичних, економічних, соціальних та культурних питань в Арабському світі. ЛАД налічує 22 учасники: Алжир, Бахрейн, Коморські острови, Джибуті, Єгипет, Ірак, Йорданія, Кувейт, Ліван, Лівію, Мавританія, Марокко, Оман, Катар, ПНА, Саудівська Аравія, Сомалі, Судан, Сирію, Туніс, ОАЕ та Ємен.

Основними завданнями ЛАД є підтримка економічного та соціального розвитку арабських держав; сприяння миру та стабільності в регіоні; забезпечення співробітництва між членами ЛАД у різних галузях, включаючи торгівлю, охорону здоров'я, освіту та науку. Втім, роль Ліги у врегулюванні регіональних конфліктів можна охарактеризувати як обмежену, що зумовлено протиріччями між членами організації та складнощами у виробленні спільної позиції.

Втіленням ідеї міжнародного об'єднання на основі панісламізму є Організація ісламського співробітництва (ОІС), заснована у 1969 р. Наразі її членами є 57 держав. Метою організації є співробітництво між мусульманськими країнами, спільна участь у діяльності на світовій арені, досягнення стабільного розвитку країн-членів.

Паралельно з вищеназваними організаціями, у 1980-х рр. на Арабському сході розпочався процес формування субрегіональних об'єднань, зокрема, Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) та Союзу арабського Магрибу (САМ). До складу РСАДПЗ входять шість аравійських монархій: КСА, Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман. Рада була створена у 1981 р. за ініціативою Саудівської Аравії із метою координації політики у галузі економіки, промисловості та оборони. Її особливою рисою є наявність об'єднаних збройних сил «Щит півострова». До складу Союзу арабського Магрибу, заснованого у 1989 р., увійшли Алжир, Мавританія, Марокко, Лівія та Туніс. Основною метою організації є економічна та політична інтеграція країн Північної Африки.

Література

1. Гуцало С. Ліга арабських держав – між інтеграцією і сомалізацією. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 88. С. 379-384.

2. Жукорська Я.М. Ліга арабських держав: питання розвитку та перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. С. 45-48.
3. Досвід Ради співробітництва арабських держав Перської затоки у процесах історичного поступу близькосхідного регіону. Збірник наукових праць / За ред. В.О. Шведа. Київ, 2022. 160 с.
4. Чистякова І.М., Татакі Д.Д. Союз арабського Магрибу: проблеми та перспективи поглиблення співпраці. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. № 2. С. 130-137.
5. Castillo V.L. The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society. *Revista Electronica de Estudios Internacionales*. January 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/306092229_The_Organization_of_Islamic_Cooperation_in_contemporary_international_society

Тема 9. Політика глобальних акторів щодо проблем безпеки Близького та Середнього Сходу.

Зважаючи на особливе геостратегічне значення близькосхідного регіону в ньому перетинаються інтереси провідних глобальних акторів – США, ЄС, Китаю та РФ.

Близький Схід посідає ключове місце в системі зовнішньополітичних пріоритетів Сполучених Штатів, які з останньої чверті XX ст. залишаються найбільш впливовим зовнішнім актором в регіоні. Основою близькосхідної стратегії Вашингтона є опора на традиційних американських партнерів – Ізраїль та помірковані сунітські режими (Єгипет, КСА, ОАЕ та ін). Основні завдання регіональної політики США: врегулювання конфліктів, насамперед, арабо-ізраїльського; просування демократії; запобігання поширенню зброї масового ураження та ін.

Європейський Союз традиційно розглядає Близький Схід як важливу сферу свого впливу. Європа, з огляду на її географічну наближеність до регіону, дуже вразлива перед загрозами, що виходять з нього: нелегальної міграцією, ісламістським екстремізмом, поширенням зброї масового ураження тощо. Втім, можливості європейської дипломатії на близькосхідному напрямку є досить обмеженими, що зумовлено

суперечностями всередині ЄС, які перешкоджають досягненню консенсусу між його членами.

У 2010-х рр. спостерігається зростання впливу Китаю у регіональних процесах. Важливість Близького Сходу для КНР визначається наступними факторами: Пекін є одним із найбільших у світі імпортерів нафти й більшість китайського імпорту надходить із близькосхідних країн; Близький Схід є одним із найбільших ринків збуту китайських товарів; нестабільність регіону є загрозою для успішної реалізації китайської стратегії «Один пояс, один шлях».

Активізація політики Росії на Близькому Сході на початку XX ст. розглядалась як частина відродження її статусу «великої держави». Іншою метою російської близькосхідної стратегії є стримування розширення американського впливу в регіоні. Це засвідчило втручання Москви в сирійський конфлікт на боці режиму Б. Асада, поглиблення військово-технічного співробітництва з Іраном, інтенсифікація політичних контактів із ХАМАСом та ін. Зіткнення геополітичних інтересів світових гравців на Близькому та Середньому Сході значно підвищує нестабільність регіону.

Література

1. Безверщенко А.С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2016. № 11. С. 13-22.
2. Волович О.О. Енергетичний аспект близькосхідної політики Китаю. *Борисфен Інтел*. 20 серпня 2019. URL: <https://bintel.org.ua/uncategorized/enerhetychnyy-aspekt-blyzskoskhidnoyi-polityky-kytayu/>
3. Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4. С. 38-45.
4. Захарченко А.М. Політика адміністрації Джо Байдена на Близькому Сході. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. № 43. С. 255-263.

5. Захарченко А.М. Відносини між США та ЄС в контексті проблем безпеки Близького Сходу в період президентства Д. Трампа. *Політичне життя*. 2020. № 1. С. 96-101.
6. Коппель О., Гаспарян А. Американський чинник трансформації Близького Сходу. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С.128-134.
7. Пашков В., Міщенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 1(9). С. 18-33.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

Проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти надає можливість вирішення наступних дидактичних цілей:

- сприянню поєднанню лекційних занять з самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти, а саме, теоретичну підготовку з практичною;
- розвитку умінь, навичок розумової праці, уміння застосовувати свої теоретичні знання для реалізації практичних завдань;
- формування у здобувачів вищої освіти інтересу до науково-дослідної роботи та залучення їх до наукових досліджень на кафедрі міжнародних відносин;
- забезпечення системного повторення, поглиблення та закріплення знань здобувачів вищої освіти за певною тематикою;
- поліпшенню навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності;
- здійснення діагностики і контролю знань здобувачів вищої освіти з окремих розділів і тем програми, формування уміння та навичок виконання окремих аспектів професійної діяльності у майбутньому.

Практичне заняття № 1 (2 години)

АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ ТА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.

Питання для обговорення

- 1) Динаміка арабо-ізраїльського конфлікту у 2010-х рр.
- 2) ХАМАС: ідеологія та діяльність. Операції Ізраїлю проти ХАМАСу та війна 2023 р.
- 3) «Авраамські угоди» та процес нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами.
- 4) Основні проблеми палестинсько-ізраїльського врегулювання на сучасному етапі.

Література

- 1) Завада Я.І., Шлапак Р.С. Терористична діяльність ХАМАС та Хезболли в регіоні Близького Сходу в XXI столітті. *Політикус*. 2022. № 3. С. 77-82.
- 2) Захарченко А.М., Александрюк В.В. «Авраамські угоди» та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 97-103.
- 3) Захарченко А.М. Роль релігійного фактору на сучасному етапі палестинсько-ізраїльського конфлікту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 59-66.
- 4) Захарченко А.М. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі. Збірка статей. Одеса: Фенікс, 2009. 302 с.

Практичне заняття № 2 (2 години)

ПРОБЛЕМА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ В РЕГІОНІ. ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ АФГАНІСТАНУ.

Питання для обговорення

- 1) Гонка озброєнь та проблема розповсюдження ЗМУ на Близькому та Середньому Сході.
- 2) Іранська ядерна програма: сутність та історія проблеми.
- 3) Розвиток ситуації навколо іранської ядерної програми після 2015 р.
- 4) Рух «Талібан» та його роль у загостренні міжнародної ситуації на Середньому Сході.
- 5) Війна в Афганістані (2001-2021 рр.) та її наслідки.

Література

- 1) Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4. С. 38-45.

- 2) Їжак О. Трагедія Афганістану: «Талібан» прийшов. *Дзеркало тижня*. 17 серпня 2021. <https://zn.ua/ukr/international/trahedija-afhanistanu-taliban-prijshov.html>
- 3) Левінсон Д. Іранська ядерна угода: від кризи до нових перспектив. *Аналітичний центр ADASTRA*. 11 грудня 2020. <https://adastra.org.ua/blog/iranska-yaderna-ugoda-vid-krizi-do-novih-perspektiv>
- 4) Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 69-76.

Практичне заняття № 3 (4 години)

БЕЗПЕКОВА СИТУАЦІЯ В БЛИЗЬКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ ПІСЛЯ «АРАБСЬКОЇ ВЕСНИ».

Питання для обговорення

- 1) Вплив «Арабської весни» на безпекову ситуацію в регіоні.
- 2) Конфлікт в Сирії: регіональний та міжнародний аспекти.
- 3) «Хизбалла»: ідеологія та участь в регіональних конфліктах.
- 4) Феномен «Ісламської держави» (ІД).
- 5) Громадянська війна в Лівії: причини та наслідки.
- 6) Громадянська війна в Ємені. Рух хуситів.

Література

- 1) Безвершенко А.С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2016. № 11. С. 13-22.
- 2) Елмаджуб А. Конфлікт в Лівії: причини і міжнародно-політичні наслідки. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2019. № 20. С. 58-64.
- 3) Купрейчук В.Ю. Вплив сирійського конфлікту на політичні процеси близькосхідного регіону. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. № 124. С. 56-64.

- 4) Лук'янова І.О. Конфлікт в Ємені як арена протистояння між Саудівською Аравією та Іраном. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки*. 2015. Вип. 20. С. 102-109.
- 5) Нагайчук В.І. Сучасна криза на Близькому Сході: геополітичний аспект. *Східний світ*. 2019. № 1 (102). С. 85-115.
- 6) Осадча Я. Єменський збройний конфлікт у регіональній та глобальній перспективі. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. С. 174-180.
- 7) Сирінська О.А. ІДІЛ як гібридна мережна організація: історія, ідеологія й інформаційна стратегія. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 114-133.

- 3) Захарченко А.М. Відносини між США та ЄС в контексті проблем безпеки Близького Сходу в період президентства Д. Трампа. *Політичне життя*. 2020. № 1. С. 96-101.
- 4) Нагайчук В.І. Сучасна криза на Близькому Сході: геополітичний аспект. *Східний світ*. 2019. № 1 (102). С. 85-115.
- 5) Пашков В., Міщенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 1(9). С. 18-33.
- 6) Zakharchenko A. China's Policy on the Syrian Crisis: Features and Priorities. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2019. Том 24. Вип. 32. С. 63-76.

Практичне заняття № 4 (2 години)

ПОЛІТИКА ГЛОБАЛЬНИХ АКТОРІВ ЩОДО ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ.

Питання для обговорення

- 1) Підходи адміністрацій Д. Трампа та Д. Байдена до проблем близькосхідної безпеки.
- 2) Регіональна політика ЄС в контексті «Арабської весни».
- 3) Особливості близькосхідної стратегії Китаю.
- 4) Вплив РФ на безпекову ситуацію в регіоні.

Література

- 1) Гармаш А. Як Китай нарощує свій вплив на Близькому Сході. *Аналітичний центр ADASTRA*. 25 лютого 2020. URL: https://adastra.org.ua/blog/yak-kitaj-naroshuye-svij-vpliv-na-blizkomu-shodi_2
- 2) Захарченко А.М. Політика адміністрації Джо Байдена на Близькому Сході. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2022. № 43. С. 255-263.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

№ з/п	Назва теми/індивідуальних завдань (рефератів)	Кількість годин
1	<p>Місце близькосхідного регіону в глобальній світовій політиці.</p> <p>1) Місце регіону Близького та Середнього Сходу у глобальній світовій політиці.</p> <p>2) Причини підвищеної конфліктогенності регіону.</p> <p>3) Типологізація проблем регіональної безпеки.</p> <p>4) Близькосхідна система регіональних відносин на сучасному етапі.</p>	6
2	<p>Арабо-ізраїльський конфлікт.</p> <p>1) Арабо-ізраїльські війни другої половини ХХ століття.</p> <p>2) Близькосхідний мирний процес 1990-х років. «Мирний процес Осло».</p> <p>3) ХАМАС: ідеологія та діяльність. Операції Ізраїлю проти ХАМАСу.</p> <p>4) Основні проблеми палестинсько-ізраїльського врегулювання на сучасному етапі.</p> <p>5) «Авраамські угоди» та процес нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами.</p>	6
3	<p>Проблеми регіональної стабільності в зоні Перської затоки та в Афганістані.</p> <p>1) Регіон Перської затоки: геостратегічне та економічне значення. Регіональні центри сили.</p> <p>2) Ірано-іракська війна 1980–1988 рр.: причини та наслідки.</p> <p>3) Регіональний та міжнародний аспекти агресії Іраку проти Кувейту 1990 р.</p> <p>4) Війна у Перській затоці 1991 р.: перебіг, особливості та наслідки.</p>	4

	<p>5) Режим санкцій щодо Іраку та еволюція іракської проблеми у 1990-ті роки.</p> <p>6) Війна в Іраку в 2003 р. та її вплив на регіональні процеси. Конституція 2005 р.</p> <p>7) Війна США в Афганістані (2001-2021 рр.) та її наслідки.</p>	
4	<p>Курдська проблема: історія та сучасність.</p> <p>1) Витоки курдської проблеми.</p> <p>2) Курдський рух в Туреччині у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.</p> <p>3) Еволюція курдської проблеми в Іраку.</p> <p>4) Сирійські курди після «Арабської весни».</p>	6
5	<p>Проблема ісламського фундаменталізму та радикалізму.</p> <p>1) Ідеологія ісламського фундаменталізму: витоки та причини поширення в близькосхідному регіоні.</p> <p>2) «Брати-мусульмани»: становлення та еволюція діяльності.</p> <p>3) «Хизбалла»: ідеологія та участь в регіональних конфліктах.</p> <p>4) Еволюція проблеми ісламського радикалізму після 11 вересня 2001 р. «Аль-Каїда».</p> <p>5) Рух «Талібан» та його роль у загостренні міжнародної ситуації на Середньому Сході.</p>	8
6	<p>Гонка озброєнь та проблема розповсюдження зброї масового ураження в регіоні.</p> <p>1) Проблема розповсюдження ЗМУ в регіоні.</p> <p>2) Іранська ядерна програма: еволюція у 1979-2015 рр.</p> <p>3) Розвиток ситуації навколо іранської ядерної програми після 2015 р.</p>	8
7	<p>«Арабська весна». Невійськові проблеми безпеки близькосхідного регіону.</p>	6

	<ol style="list-style-type: none"> 1) Невійськові проблеми безпеки Близького Сходу (проблема демократизації та політичної лібералізації, соціально-економічна, демографічна та ін.). 2) Революції в арабських країнах 2011 р.: передумови та перебіг. 3) Конфлікт у Сирії: регіональний та міжнародний аспекти. 4) Феномен «Ісламської держави» (ІД). 5) Громадянська війна в Лівії: причини та наслідки. 6) Громадянська війна в Ємені. Рух хуситів. 	
8	<p>Інтеграційні процеси на Близькому Сході та їхня роль у зміцненні регіональної безпеки.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Концепції інтеграції арабсько-мусульманського світу: панарабізм та панісламізм. 2) Організація ісламського співробітництва: основні завдання та напрямки діяльності. 3) Ліга арабських держав та її підходи до подолання проблем регіональної безпеки. 4) Рада співробітництва арабських держав Перської затоки. Катарська криза 2017 р. 	10
9	<p>Політика глобальних акторів щодо проблем безпеки Близького та Середнього Сходу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Підходи адміністрацій Д. Трампа та Д. Байдена до проблем близькосхідної безпеки. 2) Регіональна політика ЄС в контексті «Арабської весни». 3) Особливості близькосхідної стратегії Китаю. 4) Вплив РФ на безпекову ситуацію в регіоні. 	6
	<p><i>Обсяг реферату:</i> 15 сторінок. <i>Характеристика змісту:</i> за змістом навчальної дисципліни. <i>Вимоги до виконання та оцінювання:</i> вивчення навчальної дисципліни «Теорія взаємодії держав» передбачає написання есе</p>	

	<p>здобувачами вищої освіти.</p> <p>Основна мета роботи – глибоке вивчення важливих теоретичних або прикладних питань дисципліни за допомогою підготовки реферату (дослідження). Вельми важливим є формування таких умінь і навичок студента: самостійно формулювати проблему, визначати мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження; здійснювати пошук і відбір різноманітної інформації; обробляти та аналізувати інформацію; логічно і послідовно викладати результати аналізу, робити аргументовані висновки; правильно оформлювати науково-довідковий матеріал; публічно захищати виконану роботу. Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати для унаочнення і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати.</p> <p>Есе являє собою літературний твір, який відображає позицію автора з деякої актуальної проблеми (проблеми). Есе готується з метою висловлення своєї точки зору та формування несуперечливої системи аргументів для обґрунтування перевагу позиції, обраної автором даного тексту. Структура есе включає в себе такі складові елементи:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Вступ, де вказується тема, її обґрунтування та актуальність. Надається розбіжність наукових думок, вказується структура розгляду теми, та здійснюється перехід до головного викладу аргументів. — Основна частина. Має у своєму складі: <ul style="list-style-type: none"> ○ судження та аргументи, які висуваються автором; ○ докази, факти та приклади, що підтримують авторську позицію; ○ аналітика контраргументів і протилежних суджень, де вважається доцільним показати їх слабкі сторони. — Висновки. Узагальнена головна думка, аргументи щодо 	
--	--	--

	<p>захисту головного судження, а також загальний висновок про корисність цього твердження.</p> <p>Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати для унаочнення і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати.</p> <p>Мінімальний обсяг використаних джерел – 15, при цьому матеріали, вилучені з Інтернету, можуть складати не більше третини номерів у списку джерел; більшість джерел повинні складати оприлюднені документи, статті та монографії. Для оформлення виносок у тексті й прикінцевого «Списку посилань» використовується стиль АРА. Шрифт: Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний; вгорі справа вказується прізвище, ім'я, по-батькові автора есе, напрям підготовки.</p>	
Разом		60

До самостійної роботи відноситься:

[1] – підготовка до лекцій, практичних занять;

[2] – написання рефератів/рідерів, есе.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Місце Близького та Середнього Сходу в глобальній світовій політиці.
2. Причини підвищеної конфліктогенності регіону. Типологізація проблем регіональної безпеки.
3. Близькосхідна система регіональних відносин на сучасному етапі.
4. Арабо-ізраїльські війни другої половини ХХ століття: причини та наслідки.
5. Близькосхідний мирний процес 1990-х років. «Мирний процес Осло».
6. ХАМАС: ідеологія та діяльність. Операції Ізраїлю проти ХАМАСу.
7. Основні проблеми палестинсько-ізраїльського врегулювання на сучасному етапі.
8. «Авраамські угоди» та процес нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами.
9. Регіон Перської затоки: геостратегічне та економічне значення. Регіональні центри сили.
10. Ірано-іракська війна 1980–1988 рр.: причини та наслідки.
11. Регіональний та міжнародний аспекти агресії Іраку проти Кувейту 1990 р.
12. Війна у Перській затоці 1991 р.: перебіг, особливості та наслідки.
13. Режим санкцій щодо Іраку та еволюція іракської проблеми у 1990-ті роки.
14. Війна в Іраку в 2003 р. та її вплив на регіональні процеси. Конституція 2005 р.
15. Ідеологія ісламського фундаменталізму: витоки та причини поширення в близькосхідному регіоні.
16. «Брати-мусульмани»: становлення та еволюція діяльності.
17. «Хизбалла»: ідеологія та участь в регіональних конфліктах.
18. Еволюція проблеми ісламського радикалізму після 11 вересня 2001 р. «Аль-Каїда».
19. Рух «Талібан» та його роль у загостренні міжнародної ситуації на Середньому Сході.

20. Війна в Афганістані (2001-2021 рр.) та перспективи стабілізації ситуації в країні.
21. Невійськові проблеми безпеки Близького та Середнього Сходу.
22. Революції в арабських країнах 2011 р.: передумови та перебіг.
23. Конфлікт у Сирії: регіональний та міжнародний аспекти.
24. Феномен «Ісламської держави» (ІД).
25. Громадянська війна в Лівії: причини та наслідки.
26. Громадянська війна в Ємені. Рух хуситів.
27. Гонка озброєнь та проблема розповсюдження зброї масового ураження в регіоні.
28. Іранська ядерна програма: сутність та історія проблеми.
29. Розвиток ситуації навколо іранської ядерної програми після 2015 р.
30. Витоки курдської проблеми. Курдський рух в Туреччині.
31. Еволюція курдської проблеми в Іраку та Сирії на початку ХХІ століття.
32. Концепції інтеграції арабо-мусульманського світу: панісламізм та панарабізм.
33. Організація ісламського співробітництва: основні завдання та напрямки діяльності.
34. Ліга арабських держав та її підходи до подолання проблем регіональної безпеки.
35. Рада співробітництва арабських держав Перської затоки. Катарська криза 2017 р.
36. Підходи адміністрацій Д. Трампа та Д. Байдена до проблем близькосхідної безпеки.
37. Регіональна політика ЄС в контексті «Арабської весни».
38. Особливості близькосхідної стратегії Китаю.
39. Вплив РФ на безпекову ситуацію в регіоні.
40. Близький та Середній Схід в системі зовнішньополітичних пріоритетів України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Захарченко А.М. Реконфігурація регіональних альянсів на Близькому та Середньому Сході після «Арабської весни». *Політикус*. 2022. № 1. С. 140-147.
2. Захарченко А.М. Політика адміністрації Джо Байдена на Близькому Сході. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2022. № 43. С. 255-263.
3. Захарченко А.М. Відносини між США та ЄС в контексті проблем безпеки Близького Сходу в період президентства Д. Трампа. *Політичне життя*. 2020. № 1. С. 96-101.
4. Кияниця Л.Л. Конфліктогенність міждержавних відносин на Близькому Сході після «Арабської весни»: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 1-2. С. 43-48.
5. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Мегатренди в близькосхідному регіоні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. № 143. С. 4-14.
6. Нагайчук В.І. Сучасна криза на Близькому Сході: геополітичний аспект. *Східний світ*. 2019. № 1 (102). С. 85-115.
7. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Близький Схід як простір глобальної невизначеності: виклики для України. *Східний світ*. 2020. № 3. С. 87-108.
8. Пашков В., Міщенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 1(9). С. 18-33.

Додаткова

1. Безвершенко А.С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2016. № 11. С. 13-22.

2. Горобець І., Мартинов А. «Ісламська держава Іраку та Леванту» як проблема сучасних міжнародних відносин. *Зовнішні справи*. 2018. № 10. С. 16-22.
3. Досвід Ради співробітництва арабських держав Перської затоки у процесах історичного поступу близькосхідного регіону. Збірник наукових праць / За ред. В.О. Шведа. Київ, 2022. 160 с.
4. Елмахжуб А. Конфлікт в Лівії: причини і міжнародно-політичні наслідки. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2019. № 20. С. 58-64.
5. Жукорська Я.М. Ліга арабських держав: питання розвитку та перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. С. 45-48.
6. Завада Я. Формування ядерної програми Ірану з 1950-х років до президентства М. Ахмадінежада. *Вісник Львівського університету: Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. № 17. С. 155-160.
7. Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4. С. 38-45.
8. Захарченко А.М., Александрюк В.В. «Авраамські угоди» та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 97-103.
9. Захарченко А.М. Боротьба за лідерство на Близькому Сході та нова геометрія регіональних відносин. *Актуальні питання української та всесвітньої історії: минуле та сучасність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Рівне, 25 жовтня 2022 р.)*. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 40-43.
10. Захарченко А.М. «Хизбалла» в регіональних процесах на Близькому Сході після «Арабської весни». *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.)*. Київ, 2021. С. 145-149.
11. Захарченко А.М. Політика США, ЄС і Росії в контексті основних проблем безпеки Близького Сходу та її врахування у політиці України: аналітична доповідь. Одеса: Фенікс, 2011. 56 с.

12. Захарченко А.М. Роль релігійного фактору на сучасному етапі палестинсько-ізраїльського конфлікту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 59-66.
13. Захарченко А.М. Арабо-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі. Збірка статей. Одеса, Фенікс, 2009. 302 с.
14. Коппель О.А., Пархомчук А.Д. Геостратегічна трансформація Близького Сходу крізь призму інтересів України. *Регіональні студії*. 2019. № 17. С. 61-66.
15. Краснюк І.В. Наслідки «Арабської весни» у політиці Близького Сходу. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. № 23(2). С. 148-154.
16. Купрейчук В.Ю. Вплив сирійського конфлікту на політичні процеси близькосхідного регіону. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. № 124. С. 56-64.
17. Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 69-76.
18. Осадча Я. Єменський збройний конфлікт у регіональній та глобальній перспективі. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. № 16. С. 174-180.
19. Серушт Н. Розвиток курдської національної свідомості в умовах збройного конфлікту у Сирії. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 114-119.
20. Сіновець П.А., Гергієва В. Еволюція політики США до ядерної програми Ірану у XXI столітті: від Буша до Трампа. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. № 144. С. 23-33.
21. Скороход Ю.С. США і «Арабська весна». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2018. № 134. С. 4-14.
22. Цебенко О.О., Капраль С.С. Роль міжнародних безпекових організацій у врегулюванні сирійського конфлікту. *Регіональні студії*. 2018. № 14. С. 106-110.

23. Швед В.О. «Арабська весна» у контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 1. С. 109-123.
24. Beyond Islamists and Autocrats: Prospects for Political Reform Post Arab Spring / Ed. by S. Feuer. *Washington Institute for Near East Policy*. 2017. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/beyond-islamists-and-autocrats-prospects-political-reform-post-arab-spring>
25. Frisch H. Rethinking the Arab Spring: Winners and Losers. *Middle East Quarterly*. 2021. № 2. P. 42-50. URL: <https://www.meforum.org/middle-east-quarterly/pdfs/62397.pdf>
26. Gause G. America's New Realism in the Middle East. *Foreign Affairs*. 2022. July 6. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2022-07-06/americas-new-realism-middle-east>
27. Institutionalized (In)security: Exploring the MENA Region's Governance Crisis / Ed. by A. Cellino, A. Ardemagni. *Geneva Center for Security Sector Governance*. 2021. URL: <https://www.ispionline.it/en/publicazione/institutionalised-insecurity-exploring-mena-regions-governance-crises-32237>
28. Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. *Istituto per gli Studi di Politica Internazionale*. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf
29. The Arc of Crisis in the MENA Region: Fragmentation, Decentralization and Islamist Opposition. Ed. by K. Mezran, A. Varvelli. *Atlantic Council*. 2018. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2018/10/arc_of_crisis_web_defdef_0.pdf
30. The Regional System: a Decade since the Upheaval, and Expanding Normalization / Ed. by S. Feuer. *Israeli Institute for National Security Studies*. 2021. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2021/01/Chapter-3-1.pdf>

Електронні інформаційні ресурси

1. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/>
2. Arab Maghreb Union. URL: <https://maghrebarabe.org>
3. Gulf Cooperation Council. URL: <https://gcc-sg.org>
4. Israel Ministry of Foreign Affairs. URL: https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_foreign_affairs/govil-landing-page
5. Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran. URL: <https://en.mfa.ir/>
6. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Saudi Arabia. URL: <https://www.mofa.gov.sa/en/>
7. Organisation of Islamic Cooperation. URL: <https://www.oic-oci.org>
8. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa>
9. The Arab League. URL: <http://www.lasportal.org>
10. The European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/_en
11. The White House. Briefing Room. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room>
12. U.S. Department of State. Press Releases. URL: <https://www.state.gov/press-releases>
13. United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation. URL: <https://www.mofaic.gov.ae/en/>

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання:

Словесні: лекції (проблемні, лекції-візуалізації, лекції з аналізом конкретних ситуацій та ін.), розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, диспут, обговорення проблемних ситуацій.

Наочні: у тому числі мультимедійні презентації, демонстрація, метод безпосереднього спостереження, презентація результатів власних досліджень.

Практичні: рольові ігри; виконання індивідуальних завдань (підготовка та публічний захист рефератів).

Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Методи поточного / періодичного контролю: усне опитування, оцінювання виконання індивідуальних завдань (рефератів), захист результатів індивідуальних завдань (рефератів).

Підсумковий контроль. Залік.

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Здобувач освіти		
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано викладає під час виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить	глибоко та практичних/ розрахункових завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності;

Добре

самостійні висновки, виконує творчі завдання та виявляє причинно-наслідкові зв'язки; знаходить інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. здатен ознаки вивченого за допомогою операцій аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, оперувати фактами та відомостями достатньо повно навчальним матеріалом, обґрунтовано його під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; представленні деяких питань не глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; аналізує, систематизує інформацію, але окремі несуттєві неточності та незначні помилки

ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі

правильно вирішив більшість розрахункових /тестових завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання

Задовільно	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків	можє використувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину розрахункових/тестових завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків	використовувати стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину розрахункових/тестових завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків
Незадовільно з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички	
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача	

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота				Сума балів
Змістовий модуль 1 24	Змістовий модуль 2 21	Змістовий модуль 3 20	Самостійне завдання	

T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	35	100
6	6	6	6	7	7	7	10	10		

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D		
60-69	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Навчальне видання

Захарченко Алла Миколаївна

**ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії»

Надруковано в авторській редакції
з готового оригінал-макета

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 2,56.
Тираж 100 прим. Зам. № 60.

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

